

SANABOR

I.

Kako je nastalo ime Sanabor?

V torek sva šla s prijateljem poizvedovat, kako je nastalo ime Sanabor.

Najprej sva šla k neki stari teti. Ta je rekla, da ne ve. Povedala je samo, da je bilo nekdanj tukaj jezero. Obiskala sva vse stare ljudi iz Sanabora, toda nobeden ni vedel odgovora. Nato sva šla k nekemu možu, ki ni tako zelo star, ampak se zelo zanima za zgodovino teh krajev. Ko sva ga vprašala, nama je odgovoril, da se je nekdanj Sanabor imenoval **Sena**, ker so imeli veliko travnikov in je bilo veliko sena. Ko je jezero odteklo, je zraslo v bližini današnjega Sanabora veliko borov. Ker je bilo veliko borov, so dodali imenu **Sena** še **Bor**. Tako je nastalo ime Sanabor. (1978/79, št. 4)

Branko Pregelj, 7. r.

II.

SANABOR IN NJEGOVE STARE ZANIMIVOSTI

Sanabor je majhna vasica ob vznožju Nanosa. Obdajajo jo hribi, ki so poraščeni z bujnimi gozdovi. Od kod izhaja njegovo ime, je težko ugotoviti, staro pa je vsaj štiristo let. Mogoče pa je še iz rimskih časov.

Kjer leži sedaj vasica Sanabor, je bilo pred mnogimi leti jezero. Vas je bila na drugi strani, in sicer v vzpetinah proti Colu. Voda je počasi pronicala skozi apnenčasto skalovje in si vrezala ozko sotesko. Kraju, kjer se je voda prebila skozi apnenčaste skale, so domačini rekli Čojk. Tu je tudi precej globok tolmun.

Ko si je voda utirala pot, je počasi odtekala in na gričku, ki je gledal iz vode, so zgradili cerkvico, ki je stara vsaj tristo let, mogoče pa tudi več.

Pomnijo, da so v Sanabor vozili pokopavat grofe in druge visoke fevdalce iz Gorice.

Tudi vas so začeli takrat graditi na kopnini, ki je nastajala ob vznožju Nanosa. Prve hiše so iz osemnajstega stoletja. Tu je živel tudi baron in hiša, v kateri je živel, se imenuje Baronovše.

Še in še bi lahko naštevali o vasici Sanabor. Nekateri stari ljudje pravijo, da so v hribu nad vasjo prebivale vile; ta kraj se imenuje Vrhek.

Med NOB je dala ta vasica nekaj žrtev za svobodo.

Vas ima verjetno še veliko zanimivosti, ki niso odkrite. Modernejše življenje pa tudi Sanabor naglo krči. Veliko hiš bo postalo prej ali slej razvalina in nanje bodo ostali le še spomini. (1978/79, št. 4)

PRVE HIŠE V SANABORU

Prve hiše so bile zgrajene na sončni strani. Tu so bile tudi potem, ko jezera ni bilo več. Polje, kjer je bilo prej jezero, je sedaj najbolj rodovitno. Ljudje so pasli živino na gmajnah, ki so se raztezale proti Nanosu. Da pa do pašnikov ne bi imeli tako daleč, so začeli hiše graditi tam, kjer so sedaj. Najstarejša hiša, ki še stoji, je BÐRUNUŠE. Stara je od 300 do 400 let. Pravijo, da je imel vipavski baron tu vikend in zato mu je tako ime ostalo. Ostale hiše so stare okrog 200 let.

Okrog leta 1770 so bile hiše v vasi tako razvrščene: številka 1, 2 - PRI MEDLIŠKU; številka 3 - V PLAVŽU; številka 4 - PRI UKMARJEVIH; številka 5 - PRI ČJESNOVIH; številka 6 - PRI STAREŠINOVIH; številka 7 - PRI FURLANŠKIH; številka 9 - PRI REPIČU, kjer sta bili v eni stavbi dve družini; številka 10 pa je bila NA HRIBU, kjer je sedaj samo še grmovje.

HIŠNA IMENA

UKMARJEVI so bili zadnji priseljenci v Sanaboru, pod grofom. Grof jim je dal nekaj zaraščenih gmajn, oni pa njemu desetino.

BLAŽIŠAR

Grofje so hodili k BLAŽIŠARJU na dva deci. Blažišar ni imel otrok. Bil je bogataš. V colski kroniki je zapisan kot dober mož, ki je največ daroval za gradnjo cerkve. Zelo rad je nagajal ljudem. Dostikrat je katerega opil, da se je potem smejal za njim. Rad je motil ženske, ki so imele jerbas na glavi.

STÐRÐŠINOVI

Tu je bil doma starešina Sanabora.

HRIBCÐVI

Tako so se imenovali zato, ker so imeli hišo na hribu.

ZADNIKÐRJEVI

So si zadnji sezidali hišo v vasi.

KLÐVSITIVI

Ko je prišel en dan gospodar iz Vrhpolja, je rekel: "Komaj sem priklevsal sem gor." Zato je dobila hiša tako ime.

IHANOVI

Bil je slab gospodar, zato je gospodarila žena IHANA.

TUONĎTĎVI

Gospodarju je bilo ime TONE.

ČESNOVI

Tu je bil nekoč pisatelj IVO ČESNIK (1885 - 1951). Umrli je po vojski v Ameriki. Pisal je za revijo DOM IN SVET.

Nihče ne ve, koliko let je že preteklo, odkar je pogorela vsa vas, razen števil 5 in 6. Od takrat imamo Sanaborci na dan svetega Florjana zaobljubljen praznik. (1985/86, št. 1)

ANDREJ Kobal 7. r.;
povedal MATIJA Ambrožič;

MLIN

Mlin je nastal leta 1864. Napravil ga je JANEZ Ambrožič. Mlin je bil zelo dragocen za tiste čase, saj so nosili ali pa vozili pšenico in ječmen tudi od deset do dvajset kilometrov daleč. Vsi okoliški ljudje so bili mlina veseli. Marsikdo je Janezu rekel, da mu je olajšal trpljenje, ker ima zdaj bližredo mlina. Po Janezovi smrti je mlin prevzel JOŽE Ambrožič, to je bilo leta 1922. Mlel je tudi med vojno.

Večkrat so v mlin prinesli mlet tudi partizani. Večkrat so morali pustiti moko v mlinu, ker so jih pregnali Nemci.

Jože je mlin tudi popravil in nekatere dele zamenjal z novimi. Po Jožetovi smrti je mlin prevzela VIDA Ambrožič.

V mlin so nosili mlet z Javornika, s Cola, iz Sanabora, Vipave, Bele, Podkrajja, z Gore ter od drugod. Zato dela v mlinu ni nikoli zmanjkalo.

Ta mlin je ostal do leta 1968. Moj brat se ga še spominja.

Sedaj je tu samo žaga, ki je tudi nastala že leta 1860. Žaga deluje še danes.

Tudi jaz sem se naučil ravnati z njo. (1985/86, št. 1)

RUDI Čoha, 7. razred

SVETI DANIJEL NA JEZERU

O nastanku in razvoju Sanabora je bila napisana stara kronika. V cerkvi na Colu je bil del teh dokumentov, ki pa so bili med drugo svetovno vojno uničeni. Tu je bilo res jezero, ki je pred 800 leti odteklo po strugi Bele. Kjer sedaj stoji vas, je bilo včasih jezero. Pravijo, da je bilo dolgo poldrugi kilometer.

Cerkev na otoku je od okrog leta 650. Gradili so jo Rimljani. Najprej so bili tu kristjani, potem nekaj časa pogani, nato spet kristjani. Ob cerkvi je še sedaj kamen, za katerega pravijo, da je bil na prvem zvoniku.

Cerkev je bila večkrat predelana. Najprej je bil zvonik zelo ozek. Leta 1800 so naredili novega, širšega. Leta 1880 pa so zvišali ladjo in zvonik. Leta 1902 je bila cerkev na novo poslikana. Zraven cerkve je tudi Gradišče, na katerem so imeli Rimljani svojo utrdbo. (1985/86, št. 1)

Zapisala IRENA Kobal, 8. r.; po pripovedovanju MATIJE Ambrožiča

Dandanes ima cerkev pravokotno ladjo in s tremi stranicami osmerokotnika zaključen prezbitერიj, kar kaže na gotski izvor. Zvonik ima baročno zvonasto obliko. Tudi notranja poslikava deluje baročno. Kaj pa se skriva pod to plastjo, pa nihče ne ve.

Dva prekrasna lesena kipa iz te cerkve pa hrani GORIŠKI muzej v Kromberku. Eden predstavlja Svetega Daniela:

SV. DANIEL
LIPOV LES
VELIKOST: 89 X 48,5 X 35 CM
OKOLI 1450

PLAVŽ

V Plavžu so topili železovo rudo in železo vozili prodajat v Trst.

Rudo so z mulami nosili z Vodice. Peči so kurili z lesnim ogljem. Plavž je prenehal delovati zaradi prevelike oddaljenosti rude in tudi kraj sam je preveč od rok. Še danes najdemo ostanke žindre in železa.

Vse to ozemlje je bilo last grofov; bili so veliki gozdovi.

Enkrat da je grof jahal konja in izgubil zlato podkev. To podkev je dobil nek oglar, vrnil jo je grofu, ta pa mu je v zahvalo dal nekaj sveta. Na tem svetu je oglar začel zidati hišo in tako se je začela rodbina UKMAR.

Okrog leta 1910 je prišel z Dunaja neki profesor in raziskoval ostanke plavža.

Odnesel je tudi ostanek litine od modela za vlivanje železa. Bil je iz muzeja z Dunaja.

Ko so kopali jarek za polaganje plinovodne cevi, so v globini enega metra naleteli na plast žlindre.

Lepo bi bilo, če bi šli mi, šolarji, na Dunaj in si ogledali v muzeju ostanke našega plavža. (1985/86, št. 1)

*Povedala MARJETA Ukmar, 93 let;
zapisala RUDI Čoha in TOMAŽ Ukmar, 6.r.*

O NADLIŠKU

Nekje v Bukovcu je živel ravbar Nadlišk, znan daleč naokrog. O njem je krožilo veliko zgodb, toda dosti se jih je pozgubilo. Ena od njih je ta: Nadlišk je bil ravno oropal Česnove. Vzel jim je nekaj ovc. Skril se je v svojo luknjo. Prišli so žandarji, mu grozili in zahtevali, naj pride ven, kajti bali so se iti noter. Ves prestrašen je Nadlišk prišel ven, oni pa so ga zvezali. Peljali so ga v Sanabor in ga privedli na sredo vasi. Zvezali so mu roke, na hrbet so mu privezali ovco in ga topli. Ko je umrl, so bili daleč naokrog veseli, otroke pa so še dolgo strašili: "Bo prišel Nadlišk!" (1985/86, št. 1)

ANDREJ Kobal, 7. r.

Nadlišk je živel pri Medlišku. Imel je revno hišo. Zato je prosil po hišah. Ljudje so vedeli, da je revež, zato so ga sprejeli v hišo za nekaj dni. Včasih je tudi izmaknil kakšen predmet. Živel je samotno življenje. Zato je večkrat pravil, da prav nič rad ne živi. Zadnjč so ga ljudje videli med prvo svetovno vojno. (1985/86, št. 1)

RUDI Čoha, 7. r.

Nadlišk je bil neki potepuh. Doma je bil od Medliška. Dosti let svojega življenja je prebil na Nanosu, v neki dolini, kjer je dosti velikih kamnov, pod katerimi se je varoval pred dežjem. Ta dolina se še danes imenuje po njem. Po njegovi smrti so pod tistimi kamni našli njegove posmrtno ostanke. To je bilo še pod Avstrijo, za časa Franca Jožefa.

Obstajajo še druge zgodbe o tem, kako je strašil in imel ljudi za norca. (1985/86, št. 1)

ROBERT Pregelj 7. r.

ANEKDOTI O SANABORSKEM VINU

1. O sanaborskem vinu je vedno krožil glas, da je zelo kislo. Tudi otroke v okoliških krajih so strašili tako: "Če ne boš priden, ti bom dal piti sanaborskega vina."

In otrok je takoj utihnil.

2. Podkrajc je šel na obisk k prijatelju v Sanabor in ta mu je postregel s kozarcem sanaborskega vina. Podkrajc je vino spil, malo se je nakremžil in ni rekel nič. Ko pa je prišel domov, je rekel, da je bilo tako kislo, da mu je gate v rit potegnile. (1985/86, št. 1; splošno znani)

SANABOR VČERAJ IN DANES

Sanabor je bil tudi pod Italijo majhna vas, kjer so ljudje trdo delali in živeli zelo skromno. Obdelovali so njive in vinograde, vendar so pridelovali le za domačo rabo. Še en vir dohodka so bili gozdovi, ki so nudili kako liro za prodani les. Za državno službo se je odločil malokdo, ker so to prevzeli večinoma Italijani in ker je bil za državno službo pogoj vpis v fašistično partijo. To preprostim Sanaborcem ni dišalo.

Glede študija po osnovni šoli je bilo tako: dekletom to sploh ni prišlo na misel. Če pa se je fant odločil, da bi študiral, je bilo samo po sebi umevno, da je postal duhovnik, v kolikor se ne bo "pokvaril" in postal kaj drugega. Študiranje je bilo za bogate. Če si je to zamislil revež, so ga imeli za domišljavega sanjača.

Otroke so takrat učili delati, še preden so se naučili govoriti. Ko je šla mati po drva, je vzela s seboj otročička in dala polence tudi njemu, da bi ga odnesel v kuhinjo. Tisti: "Joj, kako si priden!" je mati ponavljala le par dni. Sledili so že pravi ukazi: "Mulec, boš šel po drva, ali ne vidiš, da jih ni?" Kasneje so otroka vzpodbujali k delu drugače: "Če boš priden, bomo zvečer prižgali luč." Ali pa: "Če boš priden, boš šel v nedeljo k maši". Mimogrede, takrat ni bilo elektrike v vasi. Imeli so petrolejke, kasneje pa karbidovke. K nedeljski maši so hodili vsi. Najprej je bilo treba vse opraviti v štali pri živini, nato je sledilo umivanje, preoblačenje, obvezna kravata itd., potem pa - revni peš, bogatejši na kolesa, nekateri pa so se vozili celo s kočijami. Kosilo je bilo ob nedeljah vedno boljše kot ob delavnikih. Popoldne ni nihče delal. Marsikdo je bral knjige. Ko je bila živina odpravljena, je sledila polenta za večerjo. Gospodarji so si napravili načrt za delo v naslednjem tednu. Delali so od zore do mraka. Otroci so po šoli morali pozimi napravljati drva, poleti pasti krave, sušiti seno itd. Bili so precej brezpravni. Katerikoli odrasli vaščan jih je imel pravico kaznovati za najmanjšo napako. Le prvorojenec je imel več pravic kot drugi. On je bil namenjen za glavnega dediča, ostali pa za strice in tete, za delovno silo, če si

niso sami pomagali kam drugam. Nekatera dekleta so šla v Trst za hišne pomočnice.

Tako je bilo in prepričani so bili, da tako mora biti. Takrat ni bilo radia in televizije, vendar je bilo v vasi dosti družabnega življenja. Ob oranju so si kmetje pomagali drug drugemu. Danes posodiš vola meni, jutri bom jaz svojega tebi ali pa ti pridem en dan delat.

Lepo je bilo gledati kosce. Tudi po deset hkrati jih je bilo na isti senožeti. Zbrali so se iz vseh hiš, pokosili enemu, drugo jutro so bili že spet skoraj vsi pri drugem kmetu. Sonce je peklo, žeja je bila, vina ni manjkalo. Včasih je kdo zavriskal. Oglasil se mu je kdo drug z druge senožeti.

Še lepša kot košnja je bila trgatev. Tudi takrat so vabili drug drugega. V vinogradih se je slišalo vriskanje in petje, šale in smeh.

Ko so ličkali koruzo, so se zbrali ljudje iz vseh hiš v tisti, kjer je bilo delo. Tam se je marsikj zvedelo. Peli so, nekdo je znal tudi lepo recitirati. Podobno je bilo, ko so ribali repo.

Pripovedovali so, da je bilo v davnih časih jezero tam, kjer je sedaj Sanabor. Kasneje si je voda utrla pot skozi Čjak in zapustila obdelovalno zemljo. Zemlje so se polastili grofje. Kmetje so morali oddati desetino svojega pridelka grofu. Grofovi biriči so včasih goljufali in prav v Sanaboru se je dogodilo, da se je neka gospodinja prva uprla biričem in jih pognala v beg. To je prišlo v pregovor. Če kdo zelo teče, še danes rečejo v Sanaboru, da teče ko "tavžent beričev".

Če je bila v vasi poroka, je bila to stvar vse vasi. V tisto hišo so ženske nosile jajca, maslo, orehe itd. Spekli so dosti več, kot so rabili za svatbo. Po svatbi pa so nesli v vsako hišo pokušat nekaj peciva.

Če je kdo umrl, je bila navada, da so fantje prinesli dekletom smrečja, pušpana, resja, bršljana itd. Dekleta so spletla take vence, da še sedaj v cvetličarnah ne znajo bolje. Mrlič ni bil sam do pogreba. Družbo so mu delali noč in dan vaščani, ki so ga prišli kropit. Malo so molili, večkrat so zapeli pobožno ali žalostno narodno pesem, se pogovarjali o umrlem, o življenju in smrti.

Od takrat je pod mostom preteklo dosti vode. Mlini, ki jih je poganjala Bela, ne meljejo več. Dekleta, ki so izpirala perilo v Beli, tega ne delajo več. Pesmi koscev in žanjic ni več slišati. Kosilke kosijo travo, nakladalke naložijo seno, puhalniki ga spravijo. Motorke žagajo drva. Traktorji orjejo in vlačijo. Ob nedeljah je po vasi slišati glasbo po željah. Televizorji rešujejo skoraj vse probleme z maščevanjem. Na koncu zmagovalca poljubi tista ženska, ki ga v začetku ni marala, sledi END. Ganljivo, kajne?

Civilizacija je prodrla tudi v Sanabor. Ljudem se bolj mudi, imajo manj časa, čeprav imajo stroje in avtomobile. Sanaborci so še vedno pošteni in delavni, po srcu dobri. Nekaterih hiš ni več. Nekaj ljudi tudi ni več. Ženska, ki je napodila biriče, je umrla med vojno v Črnem Vrhu. Druga, ki je bila v pomoč vsakemu

bolniku in je rešila hudo ranjenega partizana, je umrla po vojni zaradi hude bolezni. Eni odhajajo k sv. Danijelu, drugi prihajajo. (1985/86, št. 1)

DR. ALOJZIJ PREGELJ, IX. KORPUSA 10, 65280 IDRIJA